

26. Küreselleşme sürecinde yaşanan dilsel ve kültürel değişimler ve topluma yönelik etkileri

Elif ATEŞ¹

Halil AYTEKİN²

APA: Ateş, E. & Aytekin, H. (2022). Küreselleşme sürecinde yaşanan dilsel ve kültürel değişimler ve topluma yönelik etkileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 397-407. DOI: 10.29000/rumelide.1132599.

Öz

Türkçede “Küreselleşme” olarak karşılık bulan “Globalleşme” son yüzyıla damgasını vurmuş bir kavramdır. Bir anlamda yeni dünya düzenini tanımlamaya yarayan farklı anlam ve algılara açık oldukça karmaşık bir süreci ifade eder. Küreselleşme kapitalizmin dünyayı ele geçirme çabası ve onun ekonomik, siyasi ve kültürel bağlamda yeni versiyonudur. Bu kavramı ele alış şekli bakış açısına göre değişiklik gösterse de hemem hemen bütün toplumlarda teknolojinin gelişmesiyle ulaşım ve iletişimin kolaylaşması, bilginin, sermayenin ve ürünlerin küresel ölçekte akışlarının artış göstermesidir. Kültürel açıdan küreselleşme kavramı; toplumların birbirinden ister istemez etkilenmesi ve aynılaşmasını içerdiği gibi aynı zamanda birbirlerinin dilsel ve kültürel farklılıklarına saygı duyma ve beraber yaşama arzusu olarak da ifade edilir. Her kültür doğduğunda özgündür. Küreselleşme ile birlikte beklenen şey; kültürün değişime uğraması ve dayatılan tek bir küresel kültüre tabi olunmasıdır. Milli kültürlerin binlerce yıllık süreç içerisinde, aşınmalar olsa da varlığını sürdürebileceğini bilen batı, bu arzusunu farklılıkları kucaklama ve herkesi kendi kültürüyle kabul etme politikası ile kamufle etmeye çalışmaktadır. Ancak toplumlar, küresel kültürün bu örtülü beklentisi karşısında maalesef fazla bir direnç gösterememektedir. Karşılıklı kültürel geçişleri beklerken, bu etkileşim tek yönlü gerçekleşmekte ve egemen kültür etkisini her alanda hissettirmektedir. Egemen kültür yani Amerikan kültürü yaşam anlayışıyla, yeme içme, giyim tarzı ve özellikle diliyle tüm toplumları etkilemiş durumdadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kendilerine empoze edilen bu yeni kültürün tesiri altında kendi kültürlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyadırlar. Küresel vatandaş kavramı, kültürel asimilasyona hayır diyebilen ve sadece kendi ülkesinin değil aynı zamanda tüm insanlığın sorunlarına duyarlı, farklılıkları tolere edebilen evrensel bilince sahip insan anlamına geldiği takdirde kabul görür. Zemin çok kaygan ve tehlikelidir. Küresel gelişmelere karşı koyulamaz belki ama küresel kültüre ulusal bilinçle karşılık verilebilir. Bu nitel çalışmada doküman analizi modeli kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, dil, kültür, çokdillilik, çokkültürlülük, zenofobi

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Bölümü (İstanbul, Türkiye), eates1987@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7926-3548 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.04.2022-kabul tarihi: 20.06.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1132599]

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü (Samsun, Türkiye), haytekin@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9150-472X

Linguistic and cultural changes in the globalization process and their effects on society

Abstract

“Globalization”, which is paired with “globalization” in Turkish, is a concept that has marked the last century. In a sense, it refers to a very complex process that is open to different meanings and perceptions to describe the new world order. Globalization is an attempt to take over the world and is a new version of capitalism in the economic, political and cultural context. Although the concept of handling this concept varies according to the point of view, in almost all societies, this concept means that with the development of technology transportation and communication becomes easier and the flow of information, capital and products increases on a global scale. From a cultural perspective the concept of cultural globalization involves the interaction and the unification of societies, as well as the desire to respect each other's linguistic and cultural differences and to live together. Every culture is unique when it is born. What is expected with globalization is the transformation of culture and the subject of a single global culture imposed. The West, which knows that national cultures can exist even if they have eroded over thousands of years, markets this desire as embracing differences and accepting everyone with their own culture. However, societies are unfortunately unable to resist this implicit expectation of global culture. While waiting for mutual cultural transitions, this interaction takes place in one direction and makes the dominant cultural effect felt in every field. The dominant culture, namely American culture, has influenced all societies with its life style, food and beverage style and especially language. Under-developed and developing countries are at risk of losing their own culture under the influence of this new culture imposed on them. The concept of global citizenship is accepted only if it means a person who can say no to cultural assimilation and is sensitive to the problems of not only his own country but also all humanity and has universal consciousness. The floor is very slippery and dangerous. Global developments cannot be resisted, but global culture can be countered with national consciousness. In this qualitative study, document analysis model was used.

Keywords: Globalization, language, culture, multilingualism, multiculturalism, xenophobia

Giriş

Küreselleşme kavramı, İngilizce “globalization”, Latince “globus”dan türemiş bir kelime olup, “glob” kelimesi “küre”, “globusterra” “yer küre” anlamına gelmektedir (Topuz, 2016:14). 1960’larda fikir olarak ortaya çıkan ve hızla büyüyen küreselleşme bazılarınca dünyanın küçülmesi, uzakların yakın kılınması, iletişimde yaşanan hız ve çeşitlilik olarak görülürken, Albrow (1990), küreselleşme tanımında çoklukta teklik görüşü üzerinde durarak şöyle bir yaklaşımda bulunmuştur: “Küreselleşme dünya insanların tek bir dünya topluluğu oluşturmak için bir araya gelebilme çabalarının gösterildiği sürecin adıdır” (Akt: Rodhan ve Stoudman, 2006: 9). Küreselleşme kavramı yaygın ve modern anlamda 1960’lı yıllarda konuşulmaya başlansa da gerçek çıkışı 1990’lı yıllardan sonrasına denk gelmektedir. Önce sınır ötesi ticaretin yoğunlaşması, sosyal ilişkilerin ülke dışına taşması ve yayılması sonucu ekonomik boyutlu bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Giddens’e (1990: 64) göre: “Küreselleşme, bir ülkede meydana gelen olayların, başka yerlerdeki olaylar üzerinde etkiye sahip olması, ya da ulusal sınırlar dışında meydana gelen olaylardan etkilenme bağlamında sosyal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır”. Mittleman’a (1997: 3) göre ise: “Küreselleşme milli, ekonomik, siyasî, kültürel yapının bir dizi ulusötesi gelişme ile koalisyonudur ve ideoloji olarak da her ülkenin bir diğerini etkilemesidir”. Küreselleşmenin,

insan hak ve hukukuna saygı, piyasa ekonomisine riayet, dünyada barış ve istikrar anlamına geldiği iddia edilse de dünyadaki gelişmeler bunun aksini göstermektedir. Dünyayı şekillendirmek isteyen küresel güçler işbirlikçileri aracılığıyla ulus devleti ortadan kaldırarak, pazar ekonomisini yaygınlaştırıp bölgesel pazarlar kurmanın peşindedirler. Böylelikle dünyayı kontrolleri altına almayı istemektedirler. Buna, sömürünün yeni versiyonu denilebilir. Çalışmanın amacı küreselleşmenin sebep olduğu bu yeni dünya düzeninde yaşanan dilsel ve kültürel değişimlere vurgu yaparken, “bu değişimlerin toplumlarda ne gibi etkileri söz konusudur?” sorusuna da cevap vermeye çalışmaktır. Bu kapsamda özellikle sosyal medya yoluyla artarak yayılan “küresel kültüre” değinmek çalışmayı daha da anlamlı ve önemli kılmaktadır.

Küresel dünyada genellikle, farklılıkları zenginlik olarak görme ve barış içinde yaşama arzusu telaffuz edilir. Bir başkasını kendisi gibi olmaya zorlama, onu değiştirmeye çalışma anlayışı, kabul gören bir anlayış değildir. Bu tür yaklaşımlar, kişi veya toplumlara daha korumacı ve daha reaksiyoner kılmaktadır. Tarih, bunun sayısız örnekleriyle doludur. Sömürgeciliğin sona erdiğini söylesek bile, günümüzde de hala devam eden asimilasyon, ötekileştirme ve benzeri ayrımcı politikaların örneklerine rastlamak mümkündür. Bir anlamda bugün modern sömürgecilik devam etmektedir. Etnik ayrımcılık ve sindirme politikalarının yakın tarihimizde en somut örneğini 1980’li yıllarda Doğu Avrupa’da baş gösteren değişimlerle yedi farklı ülkeye bölünen Yugoslavya oluşturmaktadır. Halbuki böylesine farklı dil ve inanca sahip topluluklarda dayatmacı politikaların geri tepeceği, o toplumlara ya iç savaşa ya da parçalanmaya sürükleyebileceğinin öngörülmesi gerekirdi. Diğer yanda, 2000’li yıllardan sonra egemen güçlerin sahneye koyduğu siyasi, ekonomik ve ideolojik senaryolar sonucu özellikle otoriter rejimlerde bir domino etkisi gösteren arap baharı ve kanlı sonuçları hala hafızalardadır. Küresel söylemler her ne kadar daha fazla özgürlük ve demokrasi üzerine inşa edilse de bu rüzgâra kapılan ülkelere hayal kırıklığı ve yoksulluktan başka bir şey getirmemiştir.

Haftalarca süren Paris olayları ayrımcılık politikalarının nasıl bir öfke patlamasına sebep olduğunun en bariz göstergesi olarak tarihe kaydedilmiştir. Oysa, insanlar birbirlerinden farklı kimlik ve kişiliklere sahiptir. Toplumların kendine has kültürleri vardır. Herkes kendi kültürüne saygı duyulsun ister. Çünkü kişi veya toplumlar, varlıklarını kültürleriyle ifade ederler. Kültür, bir ulusun kimliği ve değerlerinin bütünüdür.

Küresel dünya tek tip bir anlayış üzerine dayanmamaktadır. Karmaşık bir niteliğe sahip olan küreselleşme siyasal, ekonomik ve kültürel unsurlardan meydana gelmektedir. Bu unsurlardan siyasal olanı ABD’nin liderliğine işaret ederken (Kongar, 2005: 23, Kodaman, 2004: 31), ekonomik olanı uluslararası sermayenin, kültürel olanı ise tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki egemenliğini yansıtır (Kongar, 2005: 24-27).

Artık herkes aynı “köyde” yaşamak ve birbirleriyle alışveriş yapmak, konuşmak ve anlaşmak zorundadır. Dünya hiç olmadığı kadar çokdilli ve çokkültürlü toplumlara ev sahipliği yapmaktadır. Bunun en somut örneği ülkemizde yaşanmaktadır. Uluslar, son yıllarda iç çatışma ve savaşlar sonucu yaşanan sığınma ve göç hareketleriyle boğuşmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye, en çok sığınmacıya ev sahipliği eden ülkelerin başında gelmektedir. Öyle ki, Türk halkı dünyanın her yerinden gelen farklı dil ve kültüre sahip insanlarla birlikte yaşamak durumunda kalmıştır.

Bu yeni dünya düzeninde, aynı toplum içerisinde, farklı kültür ve dillere hoşgörülü ve önyargısız yaklaşarak, ötekine karşı ırkçı, cinsiyetçi veya herhangi bir sınıflandırıcı yaklaşımı reddetmek, gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya bırakmanın temel koşuludur. Nitekim bazı toplumlar, dil ve kültür çeşitliliğini ayrımcılıktan ziyade bir zenginlik olarak görürken, bazıları da ulusal kimliklerini

korumak ve baskın kültürlerin hegemonyası altında yok olmamak için kendilerine özgü politikalar geliştirmişlerdir. İletişim ve ifade araçları olan dil ve kültür unsurları ulusların varlık sebebidir.

Dil ve kültür ilişkisi

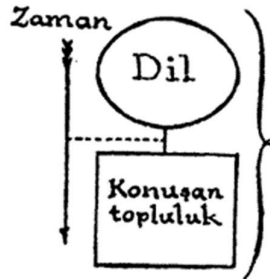
Dil ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez kadar sıkı bir ilişki içerisindedir. Dil, bir milletin ortak paydası olan ulusal bir değerdir. İnsanların geçmişten geleceğe birbirlerini etkileyerek tarihi ve sosyal gelişim sürecinde yarattığı tüm maddi ve manevi değerlerin toplamı olan kültürün en ayrılmaz parçasıdır. Bu bağlamda kültürün en değerli ögesi olan dil, sürekli gelişen ve değişen canlı bir varlıktır.

İnsan dil ile düşünür ve dolayısıyla düşüncelerini dil ile şekillendirir. Dilin gelişimi düşünceye, düşüncenin gelişimi ise dile bağlıdır. Bu bakımdan dil, din, gelenek ve görenekler, sanat, spor, müzik, giyim, kuşam gibi toplumun kültürel unsurlarıyla şekillenir. "Dil varlığını yalnızca, topluluk üyeleri arasında yapılmış bir tür sözleşmeye borçludur" (Saussure, 2001: 44). Duygu ve düşünceleri ifade etmeye yarayan bir iletişim aracı olan dil, toplumdaki bireye aktarılan sosyal bir uzlaşmanın ürünüdür. İnsanoğlu, duygu ve düşüncelerini ifade etmesine, başkalarıyla iletişime geçmesine ve onlarla sosyal bağlar kurmasına yarayan dili, içinde yaşadığı toplum ve etkileşimde bulunduğu çevre aracılığıyla edinir.

Her milletin yüzyıllar içerisinde geliştirdiği, nesilden nesile aktardığı bir dili vardır. Milletler dilleri sayesinde var olurlar. Dilleri bir anlamda onların kimlikleridir.

Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özeti (Kaplan, 1983: 187-188).

Bunun içindir ki tarih boyunca birbirini şekillendiren dili ve kültürü birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bir milleti meydana getiren en önemli değer dildir. Toplumda oluşan ortak duygu ve düşünceler dil sayesinde ifadesini bulur. Bir toplumun kültürü, dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarılır. Bu anlamda dil, bir kültür taşıyıcısıdır ve uluslar ortak bir kültür için ortak bir dile ihtiyaç duyarlar. Nitekim milletleri oluşturan onların ürettiği kültürleridir. Millet olma duygusu, tarihi bir süreç içinde kültürden doğan, dilde, düşüncede, yaşayış biçiminde ve ortak eylemde kendini gösteren ortak bir iradenin ürünüdür. "Hiçbir zaman dilin toplumsal olgu dışında varlığı yoktur; görünüşe aldanmamak gerekir. Çünkü dil, göstergesel bir olaydır. Toplumsal niteliği dilin iç özelliklerindedir. Eksiksiz bir tanım, şu çizimin de gösterdiği gibi, birbirinden ayrılmaz iki olgu çıkarır karşımıza:" (Saussure, 2001: 124)

(Saussure, 2001:125)

Dil konuşulduğu toplumda yaşayan insanlar arasında bir bağ oluşturur. Oluşan bu bağ, dilin yüzeysel anlamından çok derin anlamında kendini gösterir. Dil toplumda oluşur, toplumda gelişir ve yine topluma döner. Fakat dilin kısır bir döngü içinde olduğunu söylemek, onun diğer kültür ve diller ile olan etkileşimini göz ardı etmek anlamına gelir. Dil doğumundan ölümüne kadar, ki diller de ölür, diğer kültür ve dillerle etkileşim halinde olduğundan kendi çevresindeki değişimlerden etkilendiği gibi, dünyanın öbür ucundaki değişimlerden de etkilenebilir, çünkü durağan değildir, dinamik ve canlıdır. Onu konuşan insanlar aracılığıyla başka toplumlara yayılabilir, kendine o toplumlarda yer bulabilir veya tam tersi reddedilebilir de. Dünyada 141 resmi, 7,000'den fazla konuşulan dil olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, dil ve kültürün, dünyanın en büyük zenginlikleri arasında yer aldığı açıkça görülmektedir.

Dilin yanı sıra, kültür de davranışta, eylemde, söylemde, sosyal etkileşimde gerçekleşen bir iletişim aracıdır. Farklı kültürler tarafından onaylanabilen veya reddedilebilen bir bakış açısının ifadesi olan dinamik bir süreç olan kültür, belirli bir topluma veya sosyal gruba ait tüm faaliyetleri, inançları ve uygulamaları ifade etmek için kullanılır.

Küreselleşme sürecinde dilsel ve kültürel çeşitlilik

Küreselleşme süreci ile birlikte, yaşanan teknolojik gelişmeler, bilgi akışında yaşanan hız, sınırların kalkmasıyla farklı bölge ve coğrafyalara yönelik insan hareketliliği beraberinde dilsel ve kültürel çeşitliliği de artırmıştır. Böylelikle dünyada bir anlamda heterojen kültürlerin oluşturduğu çokkültürlü toplumsal yapılar ortaya çıkmıştır. Sosyal bağlamda çokkültürlülük:

Kültürel kökeni ne olursa olsun farklı kültürel geleneklere izin verilen bir toplumda, bireylerin barış içinde ve bir arada yaşayamamaları için hiçbir neden olmadığını ifade eder. Değerlerin ve onların yorumu hakkında gruplar arasındaki anlaşmazlıkların belli bir toplumsal yapı içinde kolayca bağdaştırılmaz olduğu yerde ise çokkültürlülük bir problem haline gelebilmektedir (Özbudun, 2003: 32).

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde, Avrupa halklarının kültürel ve dilsel çeşitliliğinin korunmasını, üye devletlerin ulusal kimliklerinin tanınmasını ve bununla birlikte bu ulusların vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini, belirlenen ilkeler ile garanti altına alınmıştır. Bu ilkeler; yaşama, sağlık, eğitim, yerleşme, dolaşım hakkı, düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü gibi hak ve özgürlükleri kapsamaktadır.

Birlik açısından bu konunun önemli olmasının sebebi farklı kültürel yaşantıya sahip insanların kendi ülkeleri dışında bir ülkeye gelerek oranın sosyal mozaiğini oluşturmalarıdır. Bu gerçekleşirken sorunların yaşanması beklenen bir şeydir. Fakat birlik çokkültürlülük politikalarına önem vererek huzurun ve verimin azami seviyede olmasını düşünmektedir. "Bu bölünmenin, hoşgörü eksikliğinin, düşmanlık gibi olumsuz siyasal eğilimleri sınırlayabilmenin, üstesinden gelebilmenin yolu sihirli araçlardan değil, "çokkültürlülük"ten geçmektedir. İşlevsel bir kavram olan çokkültürlülük, ya da kültürel çoğulculuk; farklı ırk ve milletlerden oluşan, değişik dilleri konuşan, çeşitli örf, adet ve geleneklere sahip olan bununla beraber bir arada yaşayan toplumsal yapılara karşı kullanılmaktadır" (Özhan, 2006: 39).

Çokkültürlülük, farklı dillerin, dinlerin, geleneklerin, yaşam tarzlarının tek bir topluluk içinde herkesçe kabul görüp yaşamasını ifade eder. Günümüzde kültürel çeşitliliğe karşı hoşgörü ve saygı, sosyal bütünleşme, sürdürülebilir kalkınma ve istikrar faktörlerinin bir şartı olarak ulusal ve uluslararası politikaların merkezinde yer almaktadır. Çeşitlilik ve çeşitlilik arasındaki birlik, modern toplumların

çatışma olmadan var olmalarını sağlamak için gerekli birer ölçüttür. Bizi bir araya getiren insanlığımız birlikte yaşamamıza izin verirken, bizi farklı kılan bireysel ve kültürel çeşitliliğimiz ise kendimizi ifade etmemizi sağlar. Bu açıdan bakıldığında kültür ve dil insan ilişkilerinin temelini oluşturan, birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve her iki olgu zaman içerisinde birbirinden etkilenerek toplumdaki varlıklarını farklı biçimlerde devam ettirirler.

Dünya değiştiğinden ve McLuhan'ın (Fiore ve Agel, 2001: 63) dediği gibi "bir köy"e dönüştüğünden beri, bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte mesafe ve sınır kavramları ortadan kalkmış ve insanların birbirleriyle iletişim kurması hiç olmadığı kadar kolay hale gelmiştir. İletişimin artması kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiş ve böylece kültürleşme süreci hızlanmıştır. Bu süreçte yerel kültürlerde baskın kültürlerin etkisi hemen göze çarpmaktadır. Ulusların kültürünü oluşturan değerler, adet, gelenek ve görenekler, sosyal medyanın da gücüyle törpülenmeye, yok sayılmaya başlanmış ve yeni kuşaklarda küresel kültürün izlerine her geçen gün daha fazla rastlanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, milli kültürlerin, günümüz dünyasında baskın olan küresel kültür tarafından tehdit altında olduğunu da unutmamak gerekir.

Küreselleşme sürecinde, kültürler değişime zorlanırken, birbiriyle tezat oluşturacak şekilde, önce yerel farklılıklar ortaya çıkarılıp eski kültürler parçalanarak yeni biçimlere sokulmakta (Smith, 2002: 6); daha sonra insanlar tek bir kültüre, küresel kültüre yönlendirilmek istenmektedir. Başka bir ifadeyle, bireysel özgürlükler ve çok sesliliğin fazileti adına (Kösoğlu, 2002: 125) toplumdaki en küçük kültürel farklılıkların bile elektronik medya aracılığıyla tüm dünya komuoyuna sunulması olağan hale gelmiştir (Kongar, 1997: 1). Yerel farklılıkların ortaya çıkarılması, sonuçta mikro milliyetçilik/etnik milliyetçilik akımlarının giderek yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu bakımdan, kültürel bağlamda küreselleşme, benzerliklerle birlikte farklılıkların, evrenselleşmeyle birlikte yerelleşmenin, modernleşmeyle birlikte gelenekleşmenin eş zamanlı yaşandığı bir süreç (Yetim, 2004: 135) başlatmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte tek tipleşmenin uzun vadede doğuracağı olumsuz sonuçları öngören AB çokkültürlülük ve çokdilliliği seslendirerek, bu konuya hassasiyetle yaklaşmakla kalmayıp birçok çalışma ve proje yürütmektedir. Artık sadece bizim gibi aynı dili konuşan insanlarla sınırlı bir dünyada yaşamıyoruz. İster kabul edelim ister reddedelim ama bizimle aynı dili konuşmayan insanların dünyasında olup bitenlerle, onların yaşadıkları ülke ve kültürleriyle, yaşam tarzlarıyla ilgilenmeye başladığımızdan beri artık hepimiz birer dünya vatandaşıyız. Yaşadığımız bu dünya bir yandan savaflara, doğal afetlere, yoksulluğa, kuraklığa, çevre kirliliği ve ırkçılığa maruz kalırken ve umutları tüketirken, diğer yandan da umutları yeşerten çevreci gösterilere, sınır tanımayan doktorlar gibi insani yardım kuruluşlarına, sinema ve müzik festivalleri, spor müsabakaları gibi dil, din, ırk renk ayrımı gözetmeyen insani dayanışma ve birlikteliklere sahne olmaktadır. Unutmayalım ki bir kelimenin anlamı, gazetelerde okunduğundan veya televizyonlarda duyulduğundan çok daha fazlasını ifade eder. Bu sebeple, "küçük bir köy"e dönüşen dünyada, farklı dil ve kültürlerin tanınması ve benimsenmesi, insanların günümüzde ve gelecekte almak zorunda oldukları en büyük sorumluluklardandır.

Başka dil ve kültürleri tanımak ve benimsemek, onların bileşenlerini kendi dil ve kültürüne adapte edip, kendi dil ve kültürü içerisine dahil etmek veya kendi öz dilinden ve kültüründen vazgeçmek demek değildir. Bilakis, "öteki"nin dilini ve kültürünü tanımak ve benimsemek, kendi kültürünü daha fazla sahiplenip, çeşitlilik içerisinde onu muhafaza etmek, onu yaşatırken de farklı kültürlere önyargılardan arınmış olarak hoşgörü ve saygıyla yaklaşmak demektir. Bu davranış biçimi, değişen ve gelişen dünyanın gerekliliklerinden biridir. Küreselleşen dünyada, kültürlerin birbirlerine bu denli yakınlaşması ve iç içeliği sanılanın aksine, her kültürün kendi farklılıklarını görebilmesine ve bir sosyal kimlik bilincine

erişmesine imkân tanımıştır. Buna paralel olarak da hem kültürler hem de ideolojiler arasındaki etkileşim süreci gelişme göstermiştir. Yani insanlık, yaygın inanışın aksine, kültürlerin ve ideolojilerin etkileşim ile birlikte yitip gitmesi yerine, birbirlerini pozitif anlamda desteklediği ve geliştirdiği bir tablo ile karşı karşıya kalmıştır.

Küresel kültürün toplumlar üzerine etkileri

İletişim teknolojilerinin gücünü kullanan küreselleşme, ekonomik ve finansal gücü elinde bulunduran Batı kültürünün diğer gelişmemiş veya gelişmekte olan ülke kültürleri üzerindeki baskın rolüne işaret eder. Bu güç sayesinde ötekilerin milli kültürlerini tahrip ederek dönüştürmeyi amaçlar. Milli kültürler, başka kültürler tarafından tek yönlü bir etkiye maruz kaldığında o toplumda iki refleks oluşması doğaldır; kültürel etkilenmeye ya “direnc” gösterilir ya da “uygun” bulunup onaylanır (Büyükuslu, 2000, 122). Tek yönlü olarak dayatılmak istenen farklı bir kültür, toplum tarafından kolayca benimsenmiyorsa; o toplumda “milli bilinç” gibi bazı dinamikler canlı tutuluyor demektir. Bir ülkede tek yanlı kültürel etkilenmenin direnc gösterilmeden kısa sürede kabullenilip uygun bulunması, kuşkusuz o ülkede milli kültür politikalarının olmamasıyla izah edilebilir (Mahiroğulları, 2010: 1282).

Ulus devletlerin küresel kültür dayatması karşısında bugün benimsedikleri duruş, bu devletlerin geleceğin küresel dünyasında söz sahibi olup olmayacakları noktasında belirleyici olacaktır. Zira bu ulusları ayakta tutan büyük ölçüde milli kültürleridir. Öte yandan “bir coğrafi sınır fikrini “gerçek dünya”da savunmak giderek güçleşirken, mesafeler artık sorun olmaktan çıkmıştır. Kıtalar ve bir bütün olarak yerküre üzerindeki bölünmelerin, ulaşımın ikelliği ve seyahat etmenin zorluğu yüzünden bir zamanlar kelifelli bir gerçek olan mesafelerin ürünü olduğu şimdi birdenbire açık görünmektedir” (Bauman, 2012-19). Nitekim bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ülkeler arasındaki mesafelerin kısalması ve ülkelerin başka ülkelerden gelen ziyaretçilere sundukları kolaylıklar sayesinde, ülke sınırları bireyler için önemini yitirmiş, toplumlar homojen olmaktan çıkıp, heterojen hale gelmiştir. Fakat bazı kapalı toplumlar, öteki olarak gördükleri, kendi köklerinden olmayan ve farklı kültür ve dile sahip diğer insanlarla kaynaşmayı, geleneksel yapılarını koruma kaygısıyla reddetmektedirler. Böyle kapalı toplumlarda bireyler ötekine karşı geliştirmeleri gereken saygı, hoşgörü, arkadaşlık gibi evrensel duyguları geliştirmemekle beraber, kendi toplumlarına ait olanın en iyisi olduğu düşüncesiyle de ötekine karşı bir ön yargı geliştirme eğilimindedirler. Farklı olana ve farklı düşünene karşı oluşan olumsuz önyargılar ve düşmanca tutumlar, bireylerin içinde buldukları düzeni koruma ve güvenlik kaygılarından kaynaklanır. Önyargılar, insanın bilmediği, tanımadığı birine veya yeni bir şeye karşı kendisinin düşünce ve davranışını değiştireceği endişesiyle kendini savunma refleksi sonucu da oluşabilir. Bunun arkasında, dışa açılmanın, yeni ve farklı olanı kabul etmenin sahip olunanları azaltacağı, ‘iyi’ ve ‘korunan’ normallliği bozacağı, sabitliği ve düzeni tehlikeye düşüreceği ve toplumsal değişmeyi şüpheli bir yöne sürükleyeceği korkusu yatmaktadır (U. Schöneberg: 1990, Akt. Kartarı: 2001, 192-193). Önyargılar bir başkasını tanımadan oluşan yargılardır. Daha çok ötekini kötü görme veya ondan korkma eğilimiyle kendini gösterir. Buna basmakalıp düşünce veya stereotip de denir.

Stereotip, bir kişi ya da grup hakkında yapılan genellemelerdir. Kültürlerarası iletişimde, bireylerin kendi kültüründen olmayanlara karşı tutumlarında genel eğilim, farklı olanı sınıflandırma veya kategorize etmeleridir. Klişe/Stereotip (kalıp) davranışlar terimi ilk olarak 1922 yılında Walter Lippmann tarafından kullanılmıştır. Klişeleştirme (stereotip), karşıdaki kişinin belirli bir grup veya kategoriye ait olduğunu düşünme eğilimidir (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 136).

Toplumda ötekine karşı geliştirilen olumsuz düşünceleri değiştirmek ve önyargıları yıkmak oldukça zor ve birtakım fedakarlıklar gerektiren bir süreçtir. “Başkasını tanımayan basmakalıp düşünce biçimi, başka bir kültür hakkında şemalaştırılmış bir bilgidir. Bu kavramsal bilgi öteki kültüre doğru

basmakalıpcı bir izlenim verir” (Aytekin, 2018: 298). Bu durum kapalı toplumlarda çok daha büyük uğraşlar gerektirir ve çoğu zaman sonuçsuz kalır. Çünkü insanoğlu tabiatı gereği benmerkezci bir düşünce yapısına sahiptir. “Bütün toplumlarda “etnosantrizm” adı verilen kendini yüceltme, kendini önemseme veya kendini merkeze koyma anlamına gelen bir eğilime rastlanır. Her toplum ırkların en safına, töre veya kültürün en yükseğine, tarihlerin en şereflişine dinlerin en iyisine ve tanrıların en güçlüşüne sahip olduğuna inanır. Bu değer yargılarıyla çelişen, çatışan her bulgu-bilimsel olsun olmasın-yandaş bulmaz, kuşkuyla karşılanır” (Güvenç, 1979: 5). İçedönüklük de denilen bu anlayışa sahip toplumlar etkilenme endişesi yaşarlar. “Homojen bir yerellikte, insanlar arasındaki farklılıklarla ve belirsizlik durumlarıyla başa çıkmak için ihtiyaç duyulan becerileri ve karakter özelliklerini edinmek son derece güçtür ve böylesi becerilerin ve niteliklerin yokluğunda ötekinden, sırf bir öteki olduğu için, -belki tuhaf ve farklı olduğu için; ama en baştan aşına olmadığımız, kolaylıkla kavranamaz, tam olarak anlaşılabilir, kestirilemez olduğu için korkmak çok kolaydır” (Bauman, 2012: 52). İnsanoğlunun en ilkel dürtülerinden biri bilinmeyen korkma dürtüsüdür. Zarar görme endişesi, kendisini, yakınlarını ve yaşadığı çevreyi koruma içgüdüleriyle insanoğlu, doğası gereği kendisine yabancı olana her daim çekimser yaklaşmış, ona karşı bir duruş sergilemiş, hatta ondan korkmuştur. Yabancılar karşı duyulan bu korkuya zenofobi denmektedir.

Yabancı korkusu, Yunanca “koru” anlamına gelen “phobia” ile “yabancı” ve “misafir” anlamına gelen “xenos” sözcüklerinden türemiştir. Bu nedenle Xenophobia, yabancidan korkma anlamına gelmektedir. Ancak genellikle “yabancidan nefret etme” fikrini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Yabancı düşmanlığı, “topluma ya da ulusal kimliğe yabancı olan ya da yabancı olduğunu algıladığı kişileri reddeden, dışlayan ve sıklıkla kötüleyen tutumlar, ön yargılar ve davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Özmete, Yıldırım ve Duru, 2018: 193).

Genellikle kapalı toplumlar zenofobiden muzdarip iken, açık toplumlar kendilerinden farklı olan, yabancı olarak nitelendirilen ötekine karşı herhangi bir önyargı ve korku geliştirmezler, ötekinin farklılığını çeşitlilik olarak kabul edip, saygı ve hoşgörü ile öteki ile etkileşim halinde yaşamlarını sürdürebilme yeteneğine sahiptirler.

Zenofobinin altında yatan en büyük neden kuşkusuz, toplumun kendi alışılmış düzeninin, gelenek ve göreneklerinin yabancı bir toplumun etkisiyle değişime uğraması veya kökünden unutulup kaybolması korkusu yatmaktadır. Kendi gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya tutunan bu kapalı toplumlar, varoluşlarından itibaren totaliter bir tutum sergilemektedirler. Popper’e (1989: 168) göre,

Kapalı bir toplum, üyelerinin hımsımlık, bir arada yaşayış, ortak çabaları, ortak tehlikeleri, ortak sevinçleri ve ortak kaderleri paylaşma gibi yarı-biyolojik bağlarla birbirlerine tutunmuş yarı-organik bir birim olduğu içindir ki, bir sürüyü ya da bir kabileyi andırır. Kapalı toplum, hala, birbirleriyle bağı bölümü ve mal değiş tokuşu gibi soyut toplumsal ilişkilerden ibaret olmayıp da dokunma, kohlama ve görme gibi somut fizik ilişkilerden meydana gelen somut bireylerin somut bir grubudur.

Açık toplum, her şeyden önce bireysellik, demokrasi, eşitlik ve mantığa olan inanç üzerine kuruludur. Kapalı toplumlar tabulara ve dogmalara sıkı sıkıya bağlı, eleştirel düşünmeden olabildiğince uzak iken, açık toplumlar, tabu ve dogmalara eleştirel bakış açısıyla yaklaşabilen, demokratik, özgürlükçü dolayısıyla değişime açık toplumlardır. Ötekine karşı zenofobik davranışlar geliştirmiyor olmaları da kuşkusuz açık toplumlara hakim olan bu değerlerdendir.

Günümüz dünyasında, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin yendiği veya yenmekte olduğu bu korku türü, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu yüzdendir ki dünya, üzerinde kendileri için en uygun yeri seçip, uğruna savaşlar veren ve seçtikleri bu yerlerin etrafına hayali bir çizgi çizip adına ülke diyen, insan topluluklarının belirlediği sınırlardan oluşmaktadır. İnsandan önce sınırların, ülkelerin, bölgelerin ve

şehirlerin olmadığını düşüncecek olursak, bugünün bakış açısıyla ütöpik bir dünya canlandırmış oluruz. Oysa bilinen yaşanabilir tek gezegen olan 4.54 milyar yaşındaki dünya için, üzerinde ötekenden ayrı bir bölge inşa etme dürtüsü insanın varoluşuyla birlikte başlayan yeni bir olgudur. Nitekim dünyamızı ve değer yargılarımızı derinden sarsmakta olan küreselleşmeyle birlikte sınırların olmadığı ütöpik bir dünyaya ulaşmak, günümüz dünyası için olmasa bile bundan birkaç yüzyıl sonrasının dünyası için bir hayal olmaktan çıkacak gibi görünmektedir. Gelişen teknolojinin yanı sıra, medeni insanın geliştirmekte olduğu ötekine karşı hoşgörü, sabır ve anlayış düzeylerinin de geleceğin dünyası için belirleyici birer parametre olacakları şüphesizdir.

Tartışma ve sonuç

Teknolojik gelişmeler ve internetle beraber dünya artık eskisinden çok daha farklı bir yöne doğru kayma eğilimi göstermektedir. Bu değişim ve dönüşüm sınırları zorlamış, toplumsal yapıları etkileyerek dünyayı çok dilli ve kültürlü hale getirmiştir. Heterojen kültürlerin oluşturduğu toplumlarda bu farklılıklarla yaşamak olası mıdır? diye bir soru doğal olarak herkesi endişe ve kaygıya sevk edebilir. Ancak kim ne olursa olsun, nereden gelirse gelsin küreselleşmenin getirdiği çok kültürlülük insanların farklılıklarını koruyarak barış içinde birlikte yaşamalarına engel teşkil etmemektedir. Aksi halde barış içinde yaşamak, cinsiyet ayrımı ve sosyal eşitsizlik gibi sorunlarla başedebilmek, herkesin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını sağlamak tehlikeye düşecektir. Bu yüzden, kültürel açıdan küreselleşme dalgasına maruz kalan toplumlarda bir benzerleşme ve farklılıklara saygı duyma anlayışının giderek yaygınlaştığını söyleyebiliriz. Ancak hemen şunu da ifade etmek gerekir ki; görünüşte barış içinde yaşamayı, farklılıkları kucaklamayı, daha iyi bir yaşam gibi vaatlerin toplumlarda pek karşılığının görüldüğü söylenemez. Burada kazanan, gücü elinde bulunduran ve dünyayı istedikleri gibi şekillendirmeye çalışan küresel güçlerdir. Küresel vatandaş dedikleri ise; kendilerine itiraz etmeyecek, her türlü kutsalından, kültürel değerlerinden soyutlanacak ve onların çıkarlarına baş kaldırmayan insan tipidir.

Yeni dünya düzeninde toplumların kendilerini bu çok dilli ve kültürlü yapılara hazırlaması, bu yeni yaşam anlayışı, -ister dayatılan, ister kabullenme olarak görelim- konusunda bilinçli olmaları ve yeni dünyanın yaratmaya çalıştığı “küresel vatandaş” tanımına uymaları beklenmektedir. Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı küresel vatandaş tanımı konusunda toplumların belli bir mesafe ve çekince içinde olmalarını saygıyla karşılamak gerektiğini de söylemek durumundayız. Zira dil ve kültür kavramı her ulus için benzer anlamlar içerir. Herkes ait olduğu dil ve kültürüyle tanımlanır. Bir anlamda toplumların kimliği olarak görülürler. Nitekim dil ve kültür karşılıklı iletişimde ve etkileşimde en önemli rolü üstlenmektedir. Ötekiyle anlaşmak sadece onun dilini anlamak değil, aynı zamanda onun kültürel değerleri hakkında bilgi sahibi olmak ve topluluk içerisinde kendi dili, kültürü ile var olabilmesi için ona gerekli hoşgörüğü gösterebilmek demektir. Fakat geçmişte ve günümüzde gerek savaşlar yoluyla gerekse sömürgeleştirme yoluyla ekonomik olarak güçlü olan ülkeler, işgal ettikleri topraklarda yaşayan insanları hegemonyası altına alıp onlara kendi dil ve kültürlerini dayatarak o toplumların asimile olmalarına neden olmuş ve hala olmaktadır. Oysa bir insanın dilini konuşmasını veya kültürünü yaşamasını ve yaşatmasını engellemek insan temel hak ve özgürlüklerine aykırı bir tutumdur. Dünyayı önemli ölçüde geliştirmek veya yok etmek evrensel bir farkındalık yaratabilmeye bağlıdır. Çokkültürlü yaklaşım toplumların ötekine karşı geliştirdikleri etnosantrik, basmakalıpçı ve zenofobik düşünce biçimlerini değiştirmek için atılmış en köklü adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu tarz bir düşünce modelinin geliştirilmesi ve yayılması, gelecekte ortaya çıkabilecek çatışma ve savaşlara karşı bir önlem mahiyetindedir ve küresel sorunlara karşı birlikte mücadele edebilmek için dil ve kültür farklılıklarını zenginlik olarak gören toplumlara sahip olmak demektir. Olumlu yanları yayında,

değirmeye çalıştığımız olumsuzluklarına rağmen, küreselleşmenin, kültürlerin birbirlerini daha yakından tanınması, her kültürün sahip olduğu farklılıklarıyla kendisini temsil etme ve sosyal bir kimlik bilincine ulaşma çabasını da beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz.

Çalışmada her ne kadar küreselleşme sadece dilsel ve kültürel açıdan ele alınmış olsa bile, bu olgu, kapitalizmin dünyayı ele geçirme çabası ve onun ekonomik, siyasi ve kültürel bağlamda yeni versiyonu olarak tanımlandığına göre oldukça kapsamlı ve tartışmalı bir konu olarak görülmelidir.

Kaynakça

- Al-Rodhan, R. F. N. (2006) Stoudmann G., *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*. Genova.
- Aytekin, H. (2018). *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Ankara: Pagem Akademi Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büyükcü, A. R. (2000). *Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Hayata Etkisi, Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. Editör Veysel Bozkurt. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ethnologue: www.ethnologue.com/statistics/size
- McLuhan, M., Fiore, Q. & Agel, J. (2001). *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*. Corte Madera, CA: Gingko Press
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul. Remzi Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla Yaşamak, Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Şahin Matbaası.
- Kodaman, B. (2004). "Milli Kimlik ve Küreselleşme-Dünyalaşma", *Türk Yurdu*, S.200, s.9-33.
- Kongar, E. (2005). *Küresel Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E., (1997). Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür. www.kongar.org/makaleler/
- Kösoğlu, N. (2002). *Küreselleşme ve Milli Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Mahiroğulları, A. (2010). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(50), 1275-1288. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/891/9956>
- Mittleman, James H.(1997). *The Dynamics of Globalization*, London.
- Saussure, F. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, Çeviren Derya Kömürcü. İstanbul: Everest Yayınları.
- Şafak Balı, A. (2001). *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet "Öteki" ile Barış İçinde Birlikte Yaşamak*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Topuz, Çalık (2016). Küreselleşmenin Ulus-Devlete Etkileri, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/3, s.13-16.
- Uzunçarşılı Soydaş, A. (2010). *Kültürlerarası İletişim: Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim*. İstanbul: Parşömen Yayınları
- Özbudun, S. (2003). *Kültür Halleri; Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde*. İstanbul: Ütopya Yayınları.

- Özhan, İ. (2006). Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Özmete, E., Yıldırım, H., Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18/40 <https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.451063>
- Yetim, N.(2004). “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?”. Ankara: *Doğu-Batı Dergisi*, İkinci Baskı, S. 18.